

СТАНОВИЩЕ

**от проф. д.н. Пламен Дойнов, Нов български университет,
на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна
степен „доктор“, ОВО 2. Хуманитарни науки, ПН 2.1. Филология,
ДП „Българска литература (Българска литература след Първата
световна война)“ на Мария Димитрова Панова на тема „Поезията
на Константин Павлов в модерните движения на българската
лирика (контексти, оразличавания, проекции)”, с научен
ръководител доц. д-р Владимир Атанасов Янев**

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Представените от Мария Димитрова Панова материали изцяло съответстват на чл. 36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ „Паисий Хилендарски“. Всички документи са подадени според изискванията за защита на дисертационен труд. Докторантката е приложила и студии по темата на своята дисертация, публикувани в престижни научни издания. Комплектът с документи е пълен и изряден – дава възможност изследването да бъде оценено според всички академични критерии.

Мария Панова е ново, но вече сравнително познато име в изследователските среди, които се занимават с проучване на българската литература след средата на ХХ век. Особено респектират участията ѝ в конференции и издания по научноизследователската програма „Литературата на НРБ (1946–1990)“, реализирана от департамент „Нова българистика“ на НБУ. Участвала е в десет национални и международни академични форуми, като е била част от екипите на два научни проекта. Има богат филологически опит. Била е учител, преподавател в езиков център, администратор на уебсайт, водила е семинарни упражнения в университет. Почти цялата ѝ професионална дейност подчертава нейната свързаност със сферата на езика и литературата. Очевидно докторантката притежава опит, умения и трайни интереси, които ѝ позволяват да извърши сериозна научна работа по заявената тема.

2. Актуалност на тематиката

Представеният дисертационен труд „Поезията на Константин Павлов в модерните движения на българската лирика (контексти, оразличавания, проекции)” е в общ обем 212 страници и съдържа увод, три части, заключение и библиография, включваща солиден брой заглавия. Както по актуалност на темата, така и по начин на изграждане, текстът отговаря на изискванията за създаване на дисертационен труд.

Дисертацията се вписва в най-новите тенденции за изследване на литературата от епохата на комунистическия режим, особено в усилията за ретроактивно обособяване и дефиниране на нейния „алтернативен сектор“. В него, без съмнение, Константин Павлов заема средишно място. За това говори нарастващата през последните две десетилетия научна и научно-популярна литература. Текстът на Мария Панова има всички достойнства да прибави нови наблюдения и хипотези към вече оформящия се корпус на *научна литература за Константин Павлов*.

Но не само това. На пръв поглед темата има подчертан персоналистичен формат – посветена е на творчеството *само на един автор*, макар Константин Павлов да е сред най-значимите и най-представителни български поети на XX век. В самата формулировка обаче са дадени посоки за проучване, които извеждат работата към широки контекстуални хоризонти. Това превръща изследването не просто в *текст за Константин Павлов*, а в разгърнат аналитичен разказ за социокултурната и генерационна ситуация между 50-те и 90-те години на XX век, за цялата българска литература от епохата на НРБ. Тази характеристика добавя още аргументи за неговата актуалност.

3. Познаване на проблема

Дисертацията на Мария Панова демонстрира познаване на наличните изследвания по заявената проблематика. Като оставяме настрана десетките публикации в сборници и периодика, с които докторантката работи, нека подчертаем, че дисертационният труд се основава върху постиженията на първия научен сборник за поета –

„Константин Павлов в българската литература и култура“ (2009), както и върху други колективни издания, в които Мария Панова вече има пряко участие – „Стихове“ от Константин Павлов в българската литература и култура“ (2016) и „Генерация на властта: „априлското поколение“ в българската литература“ (2016). Изследването надгражда наблюденията и тезите от публикувания докторат на Ани Илков, представен в книгата „Несъвършеният гений“ (2010), както и дисертацията на полската българистка Дорота Голек-Сепетлиева „Формули на абсурда в поетичните творби на Константин Павлов“ (2009; книга от 2011).

Проличава близкото познаване на творчеството на Константин Павлов и на множество негови съвременници. Впечатлява работата на докторантката с публикувани архивни документи и с първите публикации на художествени и критически текстове в периодиката.

4. Методика на изследването

Дисертационният текст е изграден като литературноисторически разказ, в който се откроява персоналният критически портрет на Константин Павлов. Приложен е херменевтичен подход, при който теоретически модели на западното литературознание за модерната лирика се налагат като методологическа решетка върху творчеството на българския поет, проектирано върху социокултурната динамика на десетилетията в НРБ. Предложени са компаративистки конструкции, в които Константин-Павловата поезия се сравнява с написаното от други български автори, предимно негови съвременници. На места, при съпоставката между първи и следващи публикации на стихотворения на К. Павлов, са извършени задълбочени текстологически анализи.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

В първата част на дисертацията на около 40 страници се прави преглед на различни концепции за модерността и за модерната литература/поезия. В опита си да изгради теоретическа основа на своето изследване Мария Панова демонстрира явен стремеж към

„дисертабилност“ на текста – качество, което не винаги може пряко да допринесе за разбирането на поезията на К. Павлов. Рязкото разграничение между първата част („теорията“) и следващите две части („историята“) е по-скоро схематично. Така написаното от и за К. Павлов в дисертационния текст се поставя в структурно отношение в пасивната позиция на *апликация* към теоретичното въведение.

За щастие, самата постановка на научния проблем, зададен в дисертацията, освобождава същинските две части на дисертационния труд от сковавачи теоретически схеми. Избирайки да преодолее самоограниченията на разбирането на Константин-Павловата поезия в кодовете на някой от „–измите“, Мария Панова едновременно умело контекстуализира исторически тази поезия, но и надвременно я универсализира чрез концепта за „модерните движения“. Проблематиката се *отваря* към динамиката на протичащото литературноисторическо време от 50-те години на ХХ век насетне, доколкото „определението „модерни движения“ се разкрива като механизъм за произвеждане на максимално много връзки между привидно изключващи се полета и се основава на хипотезата за нескончаемост на модерността и в социален, и в естетически аспект“ (с. 48).

Така във втората част на изследването виждаме най-цялостния литературноисторически разказ за поезията на Константин Павлов, създаван до този момент от български литературовед. През концепта за „модерните движения“ са представени ключовите биографими и библиографими: соцреалистическата генеалогия на почерка на К. Павлов по страниците на „Стършел“; перипетиите около двете му книги „Сатири“ (1960) и „Стихове“ (1965); присъствието и изключването му от състава на „априлското поколение“; изтласкването му от литературната публичност на НРБ; „приютяването“ му в зоната на кинодраматургията; частичното „завръщане“ в поезията след 1983 г.; новото „появяване“ в лириката на 90-те и т.н. В хода на литературноисторическия си разказ Мария Панова регистрира аналитични находки по проблема за статуса на модерния субект в лириката, около мотива за двойника и въпросите за изгубената идентичност, акцентирайки върху театрализирането на съществуването

и идеята за мултиплицирането на Аза. Към това тя прибавя съпоставителни конфигурации, в които К. Павлов диалогизира с други поети от 60-те и 70-те години, а по-късно се проявява и като своеобразен *учител* на нови лирици и поколения.

Третата част се откроява като първото проучване на мястото и функциите на поезията на Константин Павлов в българското кино. Още повече, че наблюденията се извършват не само върху киносценариите на поета, но и върху филми, създадени от други сценаристи и режисьори. Киното не просто осигурява *друг живот* на лирическото писмо на К. Павлов, но и умножава и задълбочава ефектите на „модерното движение“, включвайки поезията като конститутивна част от многоизмерното автономно битие на (не)свободния човек в късната Народна република. По този начин „забранените“ или „порицаните“ стихове от 60-те се трансформират в програмни текстове на нонконформисткото езиково поведение през 80-те, достигайки до по-широка нова публика.

В иначе отличния дисертационен труд забелязвам два основни недостатъка. Първият откривам в именуването на двата полюса на главния вектор на противопоставяне в поезията на НРБ. Докторантката настоява на две проблематични понятия – „социално-прогресивна модерност“ (понякога посочена само като „прогресивна модерност“) като знак за официозна соцреалистическа доминанта и „естетическа модерност“ като знак на противостоящата ѝ алтернатива в художествените практики. На едно място М. Панова формулира извода, че след средата на 60-те години на XX век „естетическата модерност, независимо дали при отделни творчески индивидуалности от предходни поколения, или в по-хомогенни конфигурации от поетически гласове говори за това как тя все повече взема превес в противопоставянето си на другата прогресивна модерност“ (с. 103). Да оставим настрана, че в смисъла, в който се използват тези понятия, вероятно би трябвало да се употреби не определението „прогресивна“, а „прогресистка модерност“. Но по-важното е, че чрез употребата на понятието „модерност“ като една от ключовите характеристики на официозната доктрина и на художествената дейност в НРБ се прави опит да бъде *нормализиран* социалистическия реализъм с едно от

имената, заето от западната естетическа традиция. От друга страна, понятието „естетическа модерност“ е твърде общо и исторически некоректно. С него могат да бъдат назовани множество най-разнородни феномени и тенденции от различни епохи.

Вторият недостатък може да бъде парадоксално забелязан иззад едно от достойнствата на дисертацията. В нея прави впечатление коректното позоваване на десетки публикации по темата. С уважение и прецизност Мария Панова почти винаги се съгласява с твърденията в тях, видимо избягвайки полемиките или възраженията. Дори когато цитира две или повече чужди противоположни мнения, тя по правило „не взема страна“, т.е. не заявява позицията си кое от тях приема за валидно – повече или по-малко. Това понякога я лишава от ясен изследователски избор. Смущава например безкритичното цитиране на незащитеното с аргументи обобщаващо съждение на Светлозар Игов: „За съжаление въпреки краха на държавния и идеологически монополизъм българската писателска общност и в новия период не се изгради като автономна и суверенна духовна (не организационна) институция на свободно слово и се превръща в част от новия establishment, вместо да бъде „обществена алтернатива на обществото“ (Т. Адорно). Което означава, че значима литература ще продължава да се създава въпреки, а не благодарение на социалните условия...“ (Св. Игов. *История на българската литература*. 2010: 859-860). (с. 105) Сложността на проблема за литературната автономия след 1989 г. надраства обемите на такава бърза и по същество невярна констатация. Могат да бъдат посочени и други „слепи места“ в текста, които при покритичен подход на редактиране могат да „прогледнат“. Разбира се, тези забележки по никакъв начин не накърняват приносния характер на дисертационния труд.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

Приложените четири публикации по темата на дисертацията са поместени в представителни сборници, част от които принадлежат към програма, профилирана в представянето на литературата от периода на НРБ. Текстовете на Мария Панова в тези издания са преминали през

рецензиране и внимателна селекция. Съществуват всички предпоставки те да влязат в интензивен научен оборот.

7. Автореферат

Авторефератът представя пълноценно дисертационния труд. Той е структуриран напълно според изискванията на действащите правила. В него коректно и синтетично са изложени основните резултати, постигнати в изследването.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Изследването има качества (след известна редакторска обработка) да бъде издадено като научна монография. Неговите резултати могат да бъдат използвани при преподаването в рамките на университетски курсове за историята на българската литература след средата на XX век, както и в интердисциплинарни семинари, посветени на синтеза между различни изкуства в българската култура.

В заключение смятам, че дисертационният труд притежава научни качества, които имат сериозен приносен характер и отговарят на изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника за развитие на академичния състав на ПУ „Паисий Хилендарски“. Затова давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от коментирания в това становище дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на научното жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Мария Димитрова Панова в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма „Българска литература (Българска литература след Първата световна война)“ в ПУ „Паисий Хилендарски“.

07.04.2023 г. Изготвил становището:

проф. д.н. Пламен Дойнов